

ШҮҮХИЙН ӨМНӨХ ШАТАНД СЭЖИГТЭН, ЯЛЛАГДАГЧИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ АСУУДАЛ

Р.ОЮУНБАДАМ

/Монгол Улсын гавьяат хуульч,
Шихихутуг ХЗДС-ийн багш

Улсын хэмжээгээр төрөл дэглэмийн хорих ангиудад жилд дунджаар 6800-7000 хоригдож байгаа эдэлж байна. Түүний 7% нь эмэгтэйчүүд 75 % нь залуучууд 0.6% нь насанд хүрээгүй хүмүүс байна. Үүнээс 2120 хүн буюу 34 % нь хорих газраас суллагдаж, 2998 хүн шинээр хорих ял эдэлдэг. Нийслэл болон орон нутгийн урьдчилан цагдан хорих төвүүдэд дунджаар 1200-аад сэжигтэн яллагдагчид хоригдож байгаагийн ... % нь хэрэг нь хэрэгсэхгүй болдог. Түүнээс илүү хувь нь шинээр урьдчилан хоригддог гэсэн бодит статистик байна. **Муу ёрын тойрог** гэмээр нийгмийн энэ үзэгдлийн цаана хүний эрх, хүний зовлон зүдгүүр, ааш, араншин хүсэл, хясал бүхэн хорих, цагдан хорих байгууллагын ажилтны нүдэн дээр болж байдаг төдийгүй тэр болгоныг хэрхэн зохицуулах, яаж харьцах зэрэг хүндхэн хариуцлагатай тулгарна. Хоригдсон, цагдан хоригдсон нийт хүнийг хүн амын тоонд авч үзэхэд олон улсын хэмжээнд нилээд өндөр үзүүлэлттэй байна. *Аливаа этгээдийг үйлдсэн гэмт хэрэгт нь шийтгэх ба гэмт хэргийн сэжигтнээр татахад тухайн хувь хүн эрх чөлөөгөө гэлтгүй бусад эрхүүдээ алдах эрсдэлтэй байдаг. Хувь хүн эрүүгийн хариуцлагад татагдаж шүүхийн өмнө зогсохдоо тухайн этгээд бүхэл бүтэн төрийн аппарат цагдаагийн байгууллага, байцаалтын өрөө, цагдан хорих байр, шүүхийн танхим, хорих ангитай нүүр тулдаг. Сэжигтнээр татагдсан мөчөөс эхлэн, баривчлагдах, саатуулагдах, мөрдөн байцаагдах, шүүх ажиллагаа болон давж заалдах зэрэг байцаан шийтгэх ажиллагааны бүхий л шатанд хүний эрх зөрчигдөх өндөр эрсдэлтэй байдаг. Шүүхээс өмнөх шатанд цагдан хорих, таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан сэжигтэн, яллагдагчийн эрхийг хэрхэн хамгаалах вэ*

гэдэг асуудал өнөөдөр хуульчдын анхаарлыг зүй ёсоор татаж байна. Аливаа хэлбэрээр хоригдсон болон саатуулагдсан хүмүүсийн дотроос хамгийн нарийн төвөгтэй, хамгийн маргаантай нь урьдчилан цагдан хоригдогчийн асуудал гэвэл маргах хүн гарахгүй байх. Урьдчилан цагдан хоригдогчид гэм буруу нь шүүхээр тогтоогдоогүй учраас тэдгээр хүмүүстэй хуульд заасан хязгаарлалаас гадна аль ч шатанд хэтрүүлэн харьцах боломжгүй. Илүү иргэнлэг харьцаатай байхыг шаардана. Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан үндэслэн журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно гэж заасан. Хэдийгээр хуульд заасан үндэслэлээр эрүүгийн хэрэгт холбогдуулан баривчлаж байгаа ч гэсэн баривчлах ажиллагааны хэм хэмжээг хэтрүүлбэл **дур мэдэн** баривчлахтай адилтган үздэг. ИУТЭОУП-ын 9 дүгээр зүйлийн 9.1-д заасан **“дур мэдэн”** хэмээх нэр томъёог зөвхөн хууль бус хорьж саатуулахыг хэлээд зогсохгүй **хүч хэтрүүлсэн, шударга бус болон хойшлуулшгүй эсхүл таамаглах аргагүй гэсэн нөхцлүүдийг агуулсан** илүү өргөн агуулгатай гэж тайлбарласан байна. ИУТЭОУПактаар Хоригдсон буюу саатуулагдсан хүмүүст хүч хэтрүүлэн хэрэглэхийг хориглосон байдал бүх нөхцөлд хориглох боломжгүй юм. Учир нь хууль сахиулагч албан тушаалтнууд **гарцаагүй тохиолдолд үүргээ биелүүлэхэд шаардлагатай хэмжээгээр хүч хэрэглэж болно**. Тухайлбал хоригдлууд оргон зайлахыг завдсан болон бусад хууль ёсны хэв журам зөрчигдөж өөрт нь болон бусад хүмүүсийн амь насанд аюул заналхийлсэн ноцтой хүнд хохирлоос хамгаалах тохиолдолд хүч хэрэглэж болохыг дурьджээ. Сэжигтэн яллагдагчийг баривчилж хорьж саатуулахдаа тэдний хэргийг мөрдөн байцааж байгаа албан тушаалтнууд зөвхөн хуулийн дагуу олгодог бүрэн эрхийнхээ хүрээнд ажиллах ёстой. Олон Улсын Хүний эрхийн хэм хэмжээ нь хүнийг хууль бусаар дур мэдэн баривчлаж эрх чөлөөг нь хязгаарлахгүй байх болон албадан саатуулагдсан үед гарч болох бусад хэлбэрийн зөрчил гарахаас давхар хамгаалсан байдаг.²² Аливаа улс хуульдаа ямар албан тушаалтан хүний эрх чөлөөг хязгаарлах эрхтэй болохыг тодорхой тусгаж өгөх хэрэгтэй. Албан тушаалтан хийсэн үйлдэлдээ ялангуяа баривчлах, хорих ял оногдуулах зэрэгтээ хариуцлага хүлээх нөхцлүүдийг

²² “Шударгаар шүүлгэх эрх” Эмнести Интернэшнл, 2012 он, 24 дэх тал

тусгах хэрэгтэй.²³ Эдгээрийг шүүхийн өмнөх шатанд заавал хийгдэх ёстой ажлууд гэж Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын үндсэн зарчмуудад зааж өгсөн байна. Нийгмийн сэтгэл зүйд цагдан хоригдож байгаа хүн бол эрх чөлөөгүй хүмүүс гэсэн ойлголт байдаг. Тэгвэл тэд бусдын нэгэн адил Монгол Улсын Үндсэн хуулиар олгогдсон эрхээ эдлэх учиртай. 1992 онд Монгол улсын Үндсэн хууль Монгол улсын иргэн бүр халдашгүй дархан байх эрх, эрх чөлөөтэй байх, Амьд явах эрхтэй гэж заасан нь хоригдож байгаа болон цагдан хоригдож байгаа хүнд нэн хамаатай. Эдгээрийн дотроос **халдашгүй дархан байх** эрхийг дараах байдлаар тайлбарлаж байна.

- Хоригдогчид хоригдож байх хугацаандаа эрүү шүүлт хилсээр хэрэгт тулгуулахгүй байх

- Хэн нэгний дарамт шаардлагад өртөхгүй байх
- Тэдэнд сэтгэл санааны дарамт учруулахгүй байх
- Эрүүл мэндээ хамгаалуулах

- Эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах зэрэг ойлголт зэргээр тайлбарлагдана.

- Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд оролцогчийн хувьд сэжигтэн, яллагдагчид олгогдсон эрх эдлэх, үүрэг хүлээх

- Мэдээлэл авах

- Гадаад ертөнцтэй харилцах

- Өөрийн заяамал эрхээ хангуулах гэх мэт. Хоригдох нөхцөл журамтай холбогдуулан олон эрхүүдийг дурьдаж болно.

Жишээ нь нөхцөл сайтай байранд амьдрах, биологийн хэрэгцээ болон алдсан энергийг нөхөх хэмжээний эрүүл ахуйн шаардлага хангасан хоол хүнс, ундны усаар хангуулах, эмнэлгийн үйлчилгээ авах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах зэрэг олон зүйл багтана.

Даяарчлалын эрэн үед Монгол Улс зөвхөн үндэсний хууль тогтоомжийн хүрээнд хүний эрхийг хамгаалах асуудлын талаар авч үзэх нь явцуу асуудал учраас Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийг мөрдөх, бусад орны сайн туршлагуудыг өөрийн онцлогтоо тохируулан хэрэгжүүлэх боломжуудыг бүрдүүлэх асуудал зүй ёсоор тавигдаж байна. *Олон улсын баримт бичигт хорих цагдан хорих газар бол заавал хянах ёстой газар*

²³ “Шударгаар шүүлгэх эрх” Эмнести Интернэшнл, 2012 он, 24 дэх тал

гээж үздэг. Яагаад хянах ёстой вэ? гэвэл: Шүүхийн өмнөх шатанд гэмт хэрэгт сэжигтэн яллагдагчаар татагдахад хувь хүн эрх чөлөөгөө гэлтгүй бусад эрхээ алдах эрсдэлтэй байдаг. Иймд сэжигтэн ялдагчдийн эрхийн зайлшгүй хамгаалах шаардлагатай болдог. Шүүхийн өмнөх шатанд байгаа гэдэг утгаараа сэжигтэн яллагдагчийн эрхийг хамгаалах, тэдэнтэй харьцах талаар илүү болгоомжтой харьцах учиртай.

Хуульд заасан эрхийг хамгаалахын зэрэгцээ заяа мал эрхийг нь хөндөхгүй нэр төрийг нь сэвтүүлэхгүй байхад анхаарах нь ардчилсан төрийн албан хаагчдын ёс зүйн болон мэргэжлийн өндөр түвшинд ажиллах үр чадвар юм. Хуулийн дагуу хоригдож буй хүмүүсийн эрх, эрх чөлөө нь тодорхой хэмжээгээр хязгаарлагдана. Тухайлбал гадагш зорчих, эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хязгаарлуулна. Нотлогдоогүй бол гэм буруугүйд тооцогдож байгаа ч түр саатуулагдаж байгаа хүмүүс, хоригдлууд нь хяналтын дор байдаг учраас эмзэг байдаг. Хоригдож байгаа этгээдийн эрхийн зарим хязгаарлалт нь түүний хувь заяанд нөлөөлсөн байдаг. Хуулинд тодорхойлсноор хорих цагдан хорих төв нь хаалттай бус юм. Тиймээс хоригдогч нийгмээс тусгаарлагдаж нийгмийн нөлөөллийн гадна үлддэг. Хорих ял эдлэгсэд нь хоригдож байгаа газраа ямарч цаг үед ширүүн догшин харьцаа амсах, эрүү шүүлтэнд өртөж болзошгүй байдаг. Хорих ял шийтгэлийн хамгийн хүнд хэлбэр юм. Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай Монгол улсын хууль болон олон улсын хүний эрхийн баримт бичгүүдэд сэжигтэн яллагдагчийг хүлээн авах тухай хангалттай заалтууд тусгалаа олсон хэдийч заавал биелүүлэх шаардлагуудыг хангасан байвал зохино. Эдгээрийг харьцуулан үзэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Мэдээлэл авах эрх. Хоригдох этгээдийг хүлээн авахдаа шалган нэвтрүүлэх байрны харуул, ээлжийн дарга нар цагдан хорьж байгаа албан тушаалтныг байлцуулан үзлэг хийж, хориотой эд зүйлсийг хураан авч, тэмдэглэл хөтлөн холбогдох этгээдээр гарын үсэг зуруулна. Хоригдох этгээдийг хүлээн авсан тухай лавлагааг жижүүрийн туслах хөтлөх бөгөөд хүлээлгэн өгсөн албан тушаалтнаар лавлагаанд гарын үсэг зуруулна. Лавлагаанд уг этгээдээс баривчлах, хорих болсон шалтгаан, цагдан хорих гэж байгаа газрын талаар түүний ар гэрийхэн, төрөл төрөгсөд болон өмгөөлөгчид нь албан ёсоор мэдэгдсэн эсэх талаар лавлаж тэмдэглэл

үйлдэнэ. Хоригдох этгээдэд хорих байрны дотоод журам, цагийн хуваарь, сахилгын шийтгэл ногдуулах журам, эрх, үүргийг нь тоо бүртгэлийн ажилтан танилцуулж, тэмдэглэл үйлдэн гарын үсэг зуруулна. Хоригдох этгээдэд дээрх мэдээллийг бичгээр гаргаж өгнө. Жижүүрийн туслах уг мэдээллийг бичиг үсэг мэдэхгүй хүнд тайлбарлан өгөх үүрэг хүлээнэ²⁴ гэж манай хууль журамд заасан бол Олон улсын баримт бичигт: Баривчлагдсан хүн бүрт түүнийг баривчлах болсон шалтгааныг баривчлах үед нь мэдээлж аливаа сонгосон ялыг түүнд нэн даруй мэдэгдэх ёстой. Эрүүгийн хэргээр яллагдаж байгаа бүх хүн өөрийнхөө өмгөөлөгчтэй найдвартай уулзах цаг байрны нөхцлөөр бүрэн хангах ёстой²⁵ гэжээ.

Гадаад ертөнцтэй харилцах бусадтай уулзах эрх. Албан тушаалтны албан ёсны зөвшөөрлийг үндэслэн 7хоногт 2 удаа 10-17 цагийн хооронд уулзах цагийн хуваарийг хорих ангийн дарга батална. Хоригдсон этгээдийг 1 удаагийн уулзалтаар уулзах түр хугацааны уулзалтыг 20 минутаас хэтрүүлэхгүй байхыг харуул хаамгаалалтын ажилтанд хяналт тавьж хорих байранд хориглосон зүйл дамжуулахыг хориглоно. Хоригдсон этгээдийг бусадтай уулзахад нь иргэний бичиг баримтыг тоо бүртгэл дээр нь шалгаж найз нөхөд төрөл садангийн хүн мөн эсэхийг тулгаж шалгана²⁶ гэж Монгол улсын хууль журам үздэг бол НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей 1988 оны 12-р сарын 09-ний өдөр 43\173-р тогтоолоор баталсан “Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц”-ын 19 дүгээр зарчим, НҮБ-ын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ба гэмт этгээдүүдтэй харилцах асуудлаар анхны их хурал дээр 1955 онд баталсан “Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэм” 37 дугаар зарчмуудад гадаад ертөнцтэй аль болох илүү холбоотой байхыг зөвшөөрч хөхүлэн дэмжих нь зүйтэй. Уулзалтын нөхцөл нь аюулгүй байдлын шаардлага ба хүний нэр төрийг хүндэтгэсэн байх ёстой. Гэр бүлтэйгээ тусдаа уулзах өрөө тасалгааг урамшуулан дэмжих ёстой. Хоригдогчид зөвхөн гэр бүл, найз

²⁴ Баривчлах, цагдан хорих байрны дотоод журам 2011 он ШШГЕГ. Харуул хамгаалалтын ажилтанд зориулсан гарын авлага, 88 дахь тал

²⁵ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей 1988 оны 12-р сарын 9 ний өдөр 43\173 –р тогтоолоор баталсан “Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц”-ын 13-р зарчим:

²⁶ Баривчлах цагдан хорих байрны дотоод журам 2011 он ШШГЕГ харуул хамгаалалтын ажилтанд зориулсан гарын авлага 94 дахь тал

нөхдөөс гадна хуульч болон шүүхийн байгууллагын ажилтнуудтай уулзах эрхээр хангагдах ёстой гэж үзжээ. Мөн АНУ-ын өмнөд мужийн Луизиана, Миссисипи, Алабама мужийн цагдан хорих төвүүд болон засан сайжруулах газрууд сонин сэтгүүлтэй байдаг. Тэнд дүрэм, журам хоригдогчийн хүмүүжил, өөрийн үйл ажиллагааны талаар нийтэлдэг Идэвхитэн бичигч хоригдлуудтай юм билээ. Албама мужийн баруун Мобайлын төв гяндангийн хэрэгтэн, сэжигтний мөрдөх дүрмийн хэсгээс дурьдвал

- Хоригдлууд өөрсдийн уулзахыг хүссэн 3-аас илүүгүй хүний нэрсийг бичүүлэх боломжоор хангагдсан байх

- Эргэлт уулзалтаар ирэгсэд гяндангийн захиргаанд урьдчилан уулзалтын цагаа мэдүүлэн тохиролцсон байх ёстой.

- Уулзалтаар ирэгсэд уулзалт эхлэхээс 10 минутын өмнө ирсэн байвал зохино⁵ гэжээ.

Мэдээж хэрэг бусад орны дүрэм журмыг дуурайх, хуулбарлахыг чухалд үзээгүй. Гэвч анхааран үзэх зүйл олон байна. Уулзалт хийлгэх ажилтан болон уулзалтад оролцогч нарт аль нэгэнд нь ямар нэг хүндрэлгүй зохицуулсан, уншихад ойлгомжтой, хэрэгжүүлэхэд хялбар, үг хэллэг нь энгийн тэгсэн байтлаа дүрэм журмыг зөрчих боломжгүй байна. Хоригдож буй этгээдүүд хэзээ нэгэн цагт эрх чөлөөтэй болохыг мартах аргагүй зүйл бөгөөд эргэлт уулзалт бол хамгийн сайн харилцаа байдаг тул хоригдогчийн бусадтай уулзах, захидал харилцаатай байх хууль журмын дагуу утсаар ярих боломжтой байх зэрэг нь тэднийг нийгмийн амьдралд буцааж ороход нь хамгийн сайн үр дүнтэй арга юм. Гэвч хэмжээнээсээ хэтэрвэл амьдрал дээр сөрөг үр дагавар олныг дагуулдаг. Жишээ нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар жирийн дэглэмд ял эдэлж буй хоригдол бусадтай түр хугацаагаар уулзахад хязгаарлал тогтоогоогүйгээс ялангуяа эмэгтэй хоригдлууд хувийн хэрэгтээ бараг 20-30 түүнээс ч илүү хүн бичүүлсэн байх тохиолдол байдаг. Ар талдаа бололцоотой, хэргийн хувьд ихэвчлэн эдийн засгийн гэмт хэрэг үйлдсэн зарим хоригдол шүүхээс оногдуулсан хорих ялын 20 гаруй хувийг гэр бүл найз нөхөдтэй уулзаж, эргэлтээр ирсэн зүйлийг идэж ууж, элдвийг ярилцан өнгөрөөж байгааг судалгаагаар тогтоосон зүйл. Энэ нь сайн талтай ч нөгөө талдаа хорих байгууллагын ажилтны ажлын чанартай цагийг барсан, хохирогчийн гомдол дагуулсан, ял завших сул талтай.

Хоол хүнсний хангамж үйлчилгээ: Хоригдсон этгээдэд өгөх цай хоол өдөрт 2 удаа халуун хоол 3 удаа цай 1 удаа гурилан бүтээгдэхүүн хоногийн хоолны илчлэг нь 3400 ккл-аас багагүй байна нэг удаа олгох цай 1.5 л хоол 0.5 литр гэжээ.²⁷ НҮБ-ын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ба гэмт этгээдүүдтэй харьцах асуудал 1955 онд баталсан хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэм 20 дугаар дүрэм: Шоронгийн захиргаа ердийн тогтсон цагт хоригдогч бүрийг эрүүл мэнд, хүч тамирыг хэвийн хадгалах хангалттай тэжээллэг, сайн чанарыг сайтар бэлтгэсэн хоол ундаар хангах ёстой. Хоригдол бүр хэрэгцээтэй үедээ уух ундааны устай байх ёстой. Хоригдлын хоолны амт чанар, хэмжээ, нэр төрлөөрөө хоригдогчийн эрүүл мэндийг хангахуйц байх ёстой гэжээ.

Ариун цэвэр, цагаан хэрэглэл: Халуун усанд 14 хоногт нэг удаа орно. Усанд ороход шаардагдах ариун цэврийн хэрэгсэл саван бусад хэрэгслийг өөрсдөө хариуцна. Хувцас цагаан хэрэглэлийг 14 хоногт 1 удаа нэгдсэн угаалгахад авна²⁸ гэжээ.

Цагдан хорих төвүүдэд жилд дунджаар эмэгтэйчүүд хоригддог. Тэд сэжигтний, яллагдагчийн, давж заалдах хугацаанаас хамаараад янз бүрийн хугацаанд хамгийн багадаа 14 тэгээд цаашдаа хэдэн сар жилээр ч хоригдох тохиолдол бий.

Гэвч эмэгтэй хүнийг цагдан хорих нөхцөл журам тухайлбал хоол хүнс, хувцас, ариун цэвэр эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ гэх мэт олон асуудал нь зайлшгүй онцлог зохицуулалттай байх ёстой. Харамсалтай нь манай хууль, дотоод журамд эмэгтэй хүний талаар, жирэмсэн эмэгтэйн талаар ганц хоёр зүйл дурьдсанаас өөр зүйл ороогүй байна. Харин жирэмсэн биш бусад эмэгтэй хоригдогчийн онцлогт нь тохирсон зохицуулалт үгүйлэгдэж байна.

НҮБ 1955 онд жишиг дүрэм: Эрүүл мэндээ хэвийн байлгах боломжтой иж бүрэн хэрэгсэл тавьж олгох нь зүйтэй. Хоригдогчийн хувцас нь гутаан доромжилсон шинжтэй байж болохгүй. Хувцас нь цэвэр бүрэн бүтэн байх ёстой. Ариун цэврийн шаардлагыг хангахуйцаар угаасан дотуур хувцас

²⁷ Баривчлах, цагдан хорих байрны дотоод журам, ШШГБ-н харуул хамгаалалтын ажилтан нарт зориулсан хууль, журмын эмхэтгэл 2011 он, 95 дахь тал

²⁸ Баривчлах, цагдан хорих байрны дотоод журам, ШШГБ-н харуул хамгаалалтын ажилтан нарт зориулсан хууль, журмын эмхэтгэл 2011 он, 93 дахь тал

тавьж олгож байвал зохино. Эмэгтэйчүүд хувийн ариун цэвэр сахиx үүднээс хэвийн болон сарын тэмдэг үзэгдэх үед шаардлагатай хэрэгслээр тогтмол хангагдах ёстой гэж үзсэн.

Эмнэлгийн үйлчилгээ: Хорих байранд өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх халдваргүйжүүлэх, ажлыг эрүүл мэндийг хамгаалах холбогдох хууль тогтоомжуудад заасны дагуу явуулна. Хорих байрны захиргаа нь хоригдсон этгээдийн эрүүл мэндийг хамгаалахуйц ариун цэвэр, эрүүл ахуйн шаардлага хангах үүрэгтэй.

- Хоригдсон этгээд хүндээр өвчилсөн, эсхүл нас барсан тохиолдолд хорих захиргаа нь түүний ойрын төрөл садан болон хорих шийдвэр гаргасан албан тушаалтан прокурорт нэн даруй мэдэгдэнэ.

- Хоригдсон этгээд нас барсан тохиолдолд цогцост шүүх эмнэлгийн задлан хийсний дараа ар гэр, төрөл садны хүмүүст шилжүүлнэ. Цогцосыг ирж авах тухайн хорих байрны зардлаар оршуулна²⁹ гэсэн байна.

Олон улсын конвенцоор цагдан хорих асуудал нь хүмүүст өөрийн амьдралаар амьдрах боломж олгодоггүй учраас хоригдогчдын бие махбодийн болон сэтгэл зүйн эрүүл мэндийг дэмжиж байх нь чухал. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь эрх чөлөөт амьдралдаа авдаг үйлчилгээнээс ялгагдах ёсгүй. Хорих цагдан хорих газрууд эмэгтэйчүүд онцгой хэрэгцээнд муу зохицсон байдаг. Цагдан хорих байрны эмнэлгийн ажилтнууд эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндэд онцгой анхаарал хандуулах, эмэгтэйчүүдийн эмнэлгийн үйлчилгээг баталгаатай авдаг байх ёстой³⁰ гэжээ. Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах цагдан хорих тухай түүнд нийцүүлэн гаргасан дотоод журам хоригдогчийн хорих нөхцөл журам өргөн агуулгаар хуульчилжээ. Мэдээж хэрэг хүн амьдрах нөхцөл боломжийг хангах нь цөөн хэдэн зүйлээр хязгаарлах асуудал биш юм. Гэвч хүний заяамал эрхийг хангахаас эхлээд амьдралд тохиолдох бүхий л зүйлийг хуульчлахыг чухалд үзэж байгаа нь нэг талаар хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй, нөгөө талаар хэдийгээр хоригдож байгаа болс хүний амьдрал өргөн учир тэр болгоныг хууль журмаар заагаад байх нь ач

²⁹ Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх хууль, ШШГБ-н харуул хамгаалалтын ажилтан нарт зориулсан хууль, журмын эмхэтгэл 2011 он, 69 дэх тал

³⁰ Хорих, цагдан хорих газарт хийх мониторинг, аргачилсан удирдамж 2006 он, 126-130 дахь тал

холбогдолгүй гэж үзээд хорих, цагдан хорих газарт

Эрүү шүүлт ба хүнлэг бусаар харьцах тухай асуудал: Эрүүдэн шүүх, хэрцгийгээр хүнлэг бусаар, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэхийг ямар ч нөхцөл байдал зөвтгөж чадахгүй. Эрүүдэн шүүх гэж хэн нэг хүн буюу гуравдагч этгээдээс мэдээ сэлт мэдүүлэг авах тухайн хүн буюу гуравдагч этгээдийн үйлдсэн сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчилах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэх буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу 3 дахь этгээдийн бие махбодь, сэтгэл санааг хүчтэй шалналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ. Мөн манай улс 2000 оны эцсээр “ Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгийн хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцид нэгдэн орсон. Ардчилсан нийгэмд нийгмийн суурь үнэт зүйлийг хуулиар сахин хамгаалдаг. Тэдгээрийн хамгийн чухал нь хүмүүний төрөлхийн заяамал нэр төрийг тэдний хувийн болон нийгмийн байдлаас үл хамааран хүндэтгэн үзэх явдал юм. Хүмүүнийг хэр зэрэг эрхэмлэн үзэж байгаа нь аливаа нийгэмд эрүүгийн хуулийг зөрчсөн эсвэл зөрчсөн гэж буруутгагдаж байгаа хүмүүст хэрхэн хандаж байгаагаар илэрнэ. Эдгээр хүмүүс нь өөрсдөө бусдын заяамал нэр төр эрхийг хүндэтгээгүй хүмүүс мөн. Гэвч хорих газрын ажилтнууд нь тэдний хийсэн хэргийг эс харгалзан нийгмийн нэрийн өмнөөс хүндэтгэн үзэх онцлог үүрэг хүлээдэг. Хорих үйлчилгээ нь эрүүгийн шүүхийн тогтолцооноос иргэний заяамал эрхэд хамгийн ихээр нөлөөлдөг бүрдэл хэсэг юм. Тиймээс хорих газрын харгалзагч бороохой гозогнуулан хоригдлуудын дундуур явах зэрэг бүхий л төрлийн дээрэнгүй харьцах харьцааг хориглодог.

Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах цагдан хорих тухай Монгол улсын хууль түүнд нийцүүлэн гаргасан цагдан хорих байрны дотоод журам нь хоригдогчийн эрх зүйн байдал, ахуй нөхцөл, эрүүл мэндийг хамгаалах асуудлыг өргөн агуулгаар хуульчилжээ.

Мэдээж хэрэг хүн амьдрах нөхцөл боломжийг хангах нь цөөн хэдэн зүйлээр хязгаарлах асуудал биш юм. Гэвч хүний заяамал эрхийг хангахаас эхлээд амьдралд тохиолдох бүхий л зүйлийг хуульчлахыг чухалд үзэж байгаа нь нэг талаар хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй нөгөө талаар хэдийгээр

хоригдож байгаа боловч хүний амьдрал баян учир тэр болгоныг хууль журмаар заагаад байх нь ач холбогдол багатай билээ. Хамгийн гол нь Монгол улсад хорих ял эдлүүлэх болон сэжигтэн яллагдагчдын баривчлах цагдан хорих хууль, журмаас гадна хорих, цагдан хорих газарт хүн хорих үйл ажиллагаатай холбоотой зарим нөхцлүүдийг тухайлбал орон байр, гэрэл, дулаан, хоол хүнс, эмнэлгийн үйлчилгээ, эргэлт уулзалт гэх мэт олон асуудлыг шийдвэрлэхэд өөрийн онилогтоо тохирсон үндэсний стандарт үгүйлэгдэж байна. Үүнийг Олон улсын баримт бичигт хүний эрхийн стандарт гэж тэмдэглэсэн байдаг. Үндэсний стандарттай болсон нөхцөлд бүх зүйлийг хуулиар зохицуулах шаардлага гарахгүй давуу талтай. Иймд манай өнөөгийн мөрдөж байгаа хууль тогтоомжоо эргэн харж цаашид боловсронгуй болгох шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна. Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих тухай монгол улсын хуулийн бүлэг зүйлийн 70 шахам хувь нь цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх байгууллага, ажилтны эрх үүргийг хуульчилжээ. Хүнлэг ардчилсан нийгмийг цогцлоон байгуулж буй өнөө үед хүнээ нэн тэргүүнд тавих зарчим үйлчлэх ёстой. Иймд хоригдож байгаа хүний эрхийг хорих цагдан хорих газар хэрхэн хангахыг дараа нь түүнийг хэрэгжүүлэх байгууллага, ажилтнууд ямар журмаар ажиллах тухай хуульчилж өгөх нь тохиромжтой. Практик дээр хууль хэрэгжүүлэх механизмыг тогтоож өгөхийн оронд журмаар хуулийн нилээд хэсгийг хуулаад цаас эзлүүлж хүн уншихад хэт өргөн болгодог байдал ажиглагдаж байна. Хорин нэгдүгээр зуун бол цахим нийгэм учраас хүмүүс цаас унших дургүй цаг алдана гэж үзэх болсон. Үг хэллэг нь орооцолдсон урт байдгаас ойлгомжгүй уншихаас төвөгшөөдөг сул талтай. Зөвхөн дотоодын хууль журмандаа захирагдах байдлаар мэргэжлийн төвшингөө тогтоох бус даяарчилсан өнөө үед олон улсын хорих байгууллага дээр юу болж байна гэх мэтчилэн хүний эрхийн мэдрэмжтэй байх нь мэргэжлийн ур чадварыг тодорхойлох нэг үзүүлэлт болно.